

## BUDAPESTI LEVELEK.

### III.

Junius 3. 1888.

Májusi közgyűlésünk két nevezetes tárgyról szólni közérdekűnek látom: egyik a lefolyt évről való beszámolás, másik a három évenkénti tisztújítás megtörténte.

Mint utóbbi levelemben érintettem, számbeli gyarapodásunk lassu menetű ugyan, de folytonos és természetszerű. Az egyik ok a nőszülhetés, a miért annyian, annyiszor támadnak. Pedig egyházunk papsága és bíróságai egészen törvényszerűen járnak el. Mégis keresnek fel sokan, mert nálunk előzékenységre találnak, az elválási eljárás egyszerűbb és kevesebbé költséges, s tagadhatatlan, hogy az unitárius hitelvek is birnak vonzerővel, főleg tudományos férfiak közt, s birnak izraelita honfitársainknál, a kiknek nemzeti vallása szintén az Isten lénye és személyi egység elvén alapul. Másik alkalom a testvér keresztény vallások hivei közül különböző okok miatti kitérések. Ennek rugóit csak Isten tudja, s mig emberek lesznek, névnek és elvnek változásai s változtatói is lesznek. Igaztalanul ítélek meg azok, a kik lelkek toborzásával vádolnak. Ezt nem engedi meg maroknyi létszámuk és eszélyünk, sőt már elvben az unitarismus, mely az akarat elhatározásának absolut szabadságát hiszi, alkalmazza s kívánja mások által is föltétlenül alkalmaztatni. Presbyteri gyűléseinken átmennék az ily kérdések majdnem minden adott esetben: megindulását, folyamát, fejlődéskozatait és a végeredményt mindig bejelenti a lelkész. S jó lélekkel tesztek tanubizonytságot mellette, hogy jelentései s eljárása, a folyamodásokra adott válaszok és felvilágosítások, a *Compelle intrare* árnyától is távol vannak. Figyelmezteti már a számdék csirában létekor az illetőket lépésük következményeire, óvja hirtelen elhatározásukban megmaradástól, rámutat áttérési akaratuk valódsításának hit-sorsosaikra s azok felsőségeire való kellemetlen hatására s ránk még kellemetlenebb visszahatására; felfejti előttük, hogy vallásunk nagy áldozatokat kíván követőitől s javalmat és politikai előnyt nyujtani nem képes sat. S csak a mikor mindezekre nem hajlik meg az illető, ha tovább is kívánja átvitetését, csak akkor egyezik bele, s aztán válaszol a lelkész, de akkor is kimélettel, atyailag, Krisztus tanainak szellemében. S azt hiszem, ezzel tartozik. Eltaszítani a hozzánk közel dőt, az emberiséggel s Krisztus tanaival nem

egyeznek meg. Még inkább elvadtaná vele a békétlen kedélyűt. Ezt lélekhalászásnak, proselytismus gyakorlásának mondani nem lehet. Visszatérési eset is jó elő. Minket hagynak el. De mi ezen sem bosszankodunk: mert az egyéni elhatározás és lelkiismeret szabadságát minden egyébnek fölébe helyezzük. Csak a miben megnyugszik a szív, az boldogít. Ebben gátolnunk embertársainkat nem szabad. Önérzetünk azt sugja, hogy a fővárosban megjelenésünk óta, eddig, sem egyénileg, sem testületileg a szerénység és óvatosság határait át nem léptük.

Ez év folyamában egyéb czimeken való tőkegyarapodásunkon kívül, egyházi alapunk áttérőktől 1300 frtnál többel szaporodott. Ez oly tény, a mi szónál ékebben beszél Kétes jövőjü ígéretek vannak. Hol nincs ilyen? De a befizetett összegek kezességei a jövőnek. S ez a nagyobb számot teszi. Egy generosus főur 1000 frtot adott egyházunk megalapítására. Mit félték ti kicsiny hitűek? . . . Hagyjuk nyitva kapunkat a sz-rencsének. Engedjünk utat kis egyházunkban a véletlen esélyeinek!

Az évi önkéntes kepeajánlatokból jókora hátralékot tüntettek ki a számadások. Sokszor sürgette meg már a pénztárnok, ismétli megsürgetés határozatot, s a nagyobb és vagyonosb ajánlattevőknél személyes közbenjárásra is felkérte az első gondnok.

Egy gyöngéd tétele volt a számadásoknak: a templomépítési gyűjtő-könyvecskének miben léte iránti el nem számolás oly férfiak részéről, a kiknek kezébe azokat a bizalom adta. Meghatározottat, hogy szóllitassanak fel vagy a könyv, vagy a gyűjtési eredmény beküldésére. Az egyház tudja a nehézségeket, tapasztalással bír, mily bajos erőltetni azt, a kitől jótéteményt vár. De eljöttnek látja az időt mégis sürgős és komoly beszámolás iránti felszólításra. S a pénztárnok ki is küldi azt rövid időu. Én azért emlittem itt meg, mert a leczke nekem is szól, de nem veszem rossz néven, mert azóta, hogy harmadik könyvecskébe gyűjtök, már majdnem másfél év telt el, egy kitünő jóakarónk szintén gyűjti a negyediket, s mindketten ime a nyilvánosság előtt ígérjük, hogy rövid időn elszámolunk iránta, reméljük — kedvezően, de mindenestre elszámolunk. Vegyék szívökre mások is, hogy a kezükre adott könyv mintegy fidei Commissum, azzal a bizalomnak megfelelően kell bánni. Isten egyházára gyül az a pénz, mely szent vagyon és a szivek szeretet áldozata. Küldje be kiki könyvecskéjét pénzzel vagy a nélkül, de küldje be; mert a templomépítés kérdésében döntök ezek is. Bár csak az észak-am-rikaiaknál is zörgetne közülünk valaki! 1873-ban itt a fővárosban létekor azt mondotta volt a híres és népszerű Hall bostoni lelkész barátunk, hogy előre látja lelkében az időt, mikor egyesült erővel oly unitárius templomot építünk Budapesten, a mi annak diszére, az unitáriusoknak becsületére válik.

Tisztválasztásunk jobbadán helyén hagyta a valóban helyöken levőket, csak a második gondnokságra választotta meg azt a buzgó tagot, a kinek egyházunk oly sokat köszönhet, Székely Ferenczet,

helybenhagyást kérve a képviselő Tanácstól bizalmunk e nyilvánulására. Az építkezés kilátásban léte tette kötelességünkkel, hogy gondoskodjunk erőkről, a kik egymást felváltva védjék érdekünket a fontos munkánál. Oszoljék meg a terüh, jusson ideje mindenik gondnoknak hivatalának is utána látni s a mi közügyeinket is istápolni. Nagy dolog itt nálunk a nobile officium lelkes gyakorlása a nagy közönnyel szemben! s az életfentartás gondjaitól úgy elnyomottak között, a mint a mi jobbadán szerény jövedelmű hitrokönink el vannak terhelve. Két kézzel kell ragadnunk a tenni vágyót és képest, a ki idejével és szellemi erejével a legdrágább áldozatokat hozza naponta az arra oly igen rászorult egyháznak... Idvezült Buzogany barátunk helyébe Szentiváni Gyula kir. kuriai bíró választatott, sajnálatunkra leköszönt Farkas Sándor jegyző helyére Telkes Simon buzgó hitrokönunk, Végh József egy évtizednél tovább volt derék pénztárnokunk helyére — neki úgy, mint Farkas Sándornak írásbeli köszönetszavazás mellett — Kovács Gyula helyettes pénztárnok véglegesített. Még két presbyteri átlásra Gradl Sándor vasuti főfelügyelő, Kozma Gyula városi polgári leányiskolai igazgató-tanár választatott meg. Az első mérnöki szaktekintély, a kinek a templomhelynél eszközözlendő próba-alapításoknál felügyelet iránti szives ígéretét bírjuk. E férfi buzgó, közügyszerető jelleme máris kedvezően ismeretes. Lényeges szolgálatokat remélünk tőle a a ránk nézve oly fontos építés körül, melynek sorsáról — remélem — következő levelemben valami újabb érdekes mozzanatot irhatok.

A gyűlés meleg köszönetet mondott a lelépett és újból megválasztott s hiányaiban kiegészített tiszti karnak és főleg a templomépítési négyes bizottságnak, mely példás lelkesedéssel, körültekintőleg és törhetlen kitartással vitte e nagy kérdést a csaknem küszöbön álló megvalósulásig.

Telkes Simon és ifj. Dániel Gábor hitrokönunk javaslatára a közgyűlés az Unitárius Kis Könyvtár mellett fél-fél é végén egy ívnyi közlés kiadását határozta meg, a melyben másvallásúaknak viszonyainkkal megismertetése végett röviden nyilvánosság elé fognak bocsátatni nemcsak a budapesti egyház fontosabb eseményei, de az összes magyar unitárius egyházi is. Szerkesztése, modora és aránya felől tervet készíteni lelkészünk elnöktele alatt bizottság neveztetett ki, mely munkálatát oly időben fogja beadni az ekklezsia gyűléséhez, hogy az arról határozhasson s az első közlés már ez év végén megjelenő Kis könyvtárral napvilágot láthasson.

Hibát követnék el az igazság, vagy bünös közönnyt igen érdeklő nagy közdolgok irányában, ha nem szólnék azon kellemetlen határsról, a mit a Protestáns tudományos társulat alakuló közgyűlésén kis egyházunkra a debreczeniek szeretetlensége tett. Még csak első csirájában volt amaz eszme, midőn mi 100 forinttal az alapító tagok közé lépést elhatároztuk, készen arra, hogy részt vegyünk a nehéz és hasznos munkában tehetségünk szerint. Valósítottuk is elhatározásunkat. S ime egy nagy magyar és igaz protestáns tartománya az országnak, Debreczen vidéke értelmisége miként

fogadta testvérisülésre kinyújtott kezünket! Megdöbbenésünket s elkedvetlenedésünket azonban vezérférfiak s a protestáns szellem igaz kifejezői, valamint a többségi határozat elosztatta, oly elszigeteltségben tüntetvén föl az ellennézetűek csekély pártját, a mi nekik nem válik előnyükre. Kizárni akarni a tudományos munkásság barátai köréből azon vallás híveit, melynek 300 év előtt Erdélyben köszönhette a debreczeniek hitvallása a törvény előtti egyenlőség kivívását! Szinte hihetetlen, s ha nem, akkor nevetséges! De mindkettőtől megóvta a protestantismust jó szelleme. E dissonantia megszűnt, legalább napirendről letűnt, hagyják feledésben, s készüljön áldozatra és komoly munkára mindaz, a kiből a protestántismus elve, nagy tradíciója iránt igaz kegyelet él. Egyesített erővel fel a munkára. Egész Európában jelentkező nagy események tanácsolják ezt a magyar protestáns gondolkozó világnak. Közgyűlésünkben jelentést tett lelkészünk a gyűlés folyamáról, melyre meg voltunk hiva, s mi utasítottuk, hogy ezután is járjon el, s ne csak az alapítói jognak szerezzen érvényt, de a kezdendő munkához is járuljon hozzá, vegyen részt a társulat hasznos törekvéseiben s egyházunkat az ott történetekről esetről-esetre értesítse.

Még egyet kívánok közölni a Keresztény Magvető érdekes szerkesztőivel. A központi tudósok, írók, tanárok, bibliographusok panaszzolják, hogy a Keresztény Magvetőt nem tudják tudományos céljaikra használni, mert az nem található meg teljes számban egyik nagy tudományos közintézetnél is. Én régen magán uton megkértem egyik-másik szerkesztő barátomat s szívesek voltak egy-két évig küldeni, aztán ismét félbe maradt. Most a nyilvánosság előtt ujtom meg kérésemet: legyenek szívesek azt a M. Nemzeti Múzeum, M. Tud. Akadémia és Budapesti Tudományegyetem könyvtárai számára rendszeresen s hiánytalanul beküldeni. (Örömet küldjük. Eddig se rajtunk mult, mert magának a nyomdának be kellett volna küldeni legalább a köteles példányokat. Szerk.) Maguk és a tudomány, sőt folyóiratuk érdekében mondom, meg levén győződve, hogy a könyvükben levő ismereteket és tudományt, terjesztetni akarják. Hiszen ez célja nemes fáradozásuknak. Ha a könyvet nem olvassák, el van az veszve az irodalomra és nemzetre nézve. Jobb helyen nem terjeszthetik a tisztelt szerkesztők urak elveiket, mint e három nemzeti tudományos intézetnél. Az akadémiánál naponta 30—50—60, a nemzeti múzeumnál 80—100, az egyetemi könyvtárban szintanyi olvas 4—5 órán át. 20—25,000 ifju és tudós keres olvasni valót évenként a magyar tudomány e forrásainál. A könyvek kiadói a maguk érdeke ellen cselekszenek, ha alkalmat nem nyújtnak arra, hogy a kit érdekel, munkájukat megkaphassa s használhassa.

Azt vethetni ellent: meg ez intézetek! De ezeknek az európai művekre kell főfigyelemmel lenni, hogy a magyar tudósok ismerjék meg a tudomány haladását s ez intézetekben megtalálják a külföldiek új elmetermékeit; meg kell szerezniök a 100-akra menő arra nagy és drága műveket, egyetemes kiadványokat, minden nemzetklassikusait

ki kell egészíteniök a görög és római klasszikus irodalmat, az ungarikumokat, meg kell venniök az eladóva tett gyűjteményeket s irodalmi ritkaságokat sat. Ez szoros rendeltetése az ő dotatioiknak. Én nem kételkedem benne, hogy e becses folyóirat tisztelt szerkesztői a nevezett intézeteknek rendesen fogják folyóiratukat küldeni.

JAKAB ELEK.

## A PROTESTÁNS IRODALMI TÁRSASÁG MEGALAKULÁSA UTÁNI HANGOK AZ UNITÁRIUSOKRÓL.

A magyar prot. irodalmi Társaságnak f. évi ápr. 16-án történt megalakulása után, a melyet előbbi füzetünkben már ismertettünk, azt hittük, hogy az unitáriusoknak e Társaságból leendő kizárása iránt felmerült kérdés felett napirendre térhetünk s a közgyűlés nagy többsége által hozott határozaton az unitáriusokkal való szövetkezést ellenző kisebbség is, miután a maga elve mellett az utolsó argumentumig, a szavazásig megküzdött, végre is belenyugszik a dologba s azt mondja, jól van hát, ha ti úgy akarjátok, próbáljuk meg, majd megválnak, kinek volt igaza s kezet fogva, munkához látunk. E feltevésünkben azonban csalódtunk. Alig, hogy a többség álláspontjáról a Társaság megalakulását üdvözlő egy pár meleg nyilatkozat hangzott el a lapokban, ezek között különösen a Prot. egyh. és isk. Lapban, ugyancsak ennek apr. 29-ki számában: „Nézetek a prot. irod. társulat felől“ czimmel Papp Károlytól egy cikk jelent meg, mely oda megy ki, hogy a megalakulás mégis hibás alapra van fektetve. E cikk, úgy látszik, arra volt szánva, hogy mindkét pártnak igazságot szolgáltatson. Minden esetre nemes törekvés, csakhogy ritkán sikerül s az eredmény aztán rendszeren az lesz, hogy egyik pártnak sem marad igazsága, a mire író is cikkével eljutott. Papp K. egy igen figyelemre méltó észrevételből indult ki, a mely kétségen kívül cikkének fénypontja. „A világi urak — úgy mond — sokszor tisztábban látják a helyzetet, mint mi; magasabb és általánosabb látkörükből talán elfogulatlanabb lélekkel ítélhetik meg a viszonyokat s jelölhetik meg az irányt, melyet korunk általános műveltségének mai fokozatán a protestantismus szellemének követnie kell, mint mi lelkészek, kik a dogmák korlátai között mozogva, látkörünk is szűk térre van szorítva. Már pedig távolabbról szemlélve valamely tárgynak p. o. egy hegynek a körvonalait, — egészben láthatjuk, minden egyenetlensége és darabossága elsimul; ellenben a tövében állva az egyes kiálló szikláktól nem láthatjuk az egész hegyet. Ezek a sziklák a mi dogmáink, melyek látkörünket elzárják.“ . . . „Egyetlen egy tér nyílt a protestáns lelkész előtt — mondja tovább — a melyen a dogmák lánczait levéve szabadon mozoghat: a tudományos vizsgálódás tere. Ezen a téren fölébe helyezkedhetik mind ama korlátoknak, melyeket a vallásos felekezeti öntudat a testi világban mozgó ember eleibe szabott. Itt már csak egy és pedig a Krisztus által kimondott elv az irányadó és kö-